

Vzpomínka na entomologa Ottokara Nickerla (1838–1920)

Před 100 lety (3. září 1920) naposledy vydechl prof. Dr. Ottokar Nickerl. Tohoto pražského německého učenice můžeme považovat za jednoho z nejvýznamnějších tuzemských entomologů, průkopníka aplikované (užité) entomologie a spoluzakladatele České společnosti entomologické. Odborná práce O. Nickerla navazovala na činnost jeho otce, neméně slavného entomologa prof. Franze Antona Nickerla (1813–1871) a dále rozvíjela tento odkaz. I jeho syn Ottokar Nickerl jun. (1873 až 1904) pokračoval v rodinné tradici, avšak předčasná smrt ji náhle ukončila. Všichni tři se tedy věnovali entomologii, a to zejména studiu motýlů (Lepidoptera).

Ottokar Nickerl se narodil 22. ledna 1838 v Praze do německé rodiny a díky entomologickému zaměření svého otce, jehož aktivity na něj měly velký vliv, byl jeho zájem o přírodovědu patrný již od raného dětství. Po dokončení střední školy však nastoupil na studium lékařství na Karlo-Ferdinandovu univerzitu v Praze. Zřejmě se tak stalo na přání otce, jelikož i on vystudoval medicínu. V r. 1862 Ottokar studium úspěšně dokončil.

Zájem o přírodní vědy se u něj neomezil pouze na entomologii, velmi úzce spolupracoval např. s předním českým botanikem Filipem Maxmiliánem Opizem. Mezi lety 1864–68 vykonával práci asistenta na pražské univerzitě a v r. 1868 byl jmenován profesorem přírodních věd na pražské polytechnice, kde působil do r. 1870. V pedagogické činnosti pokračoval do r. 1876 a pak až do r. 1904 zastával pozici přednosty dvou výzkumných zemědělských stanic (kontrolní stanice semenářské a stanice pro zkoumání škůdců polního a lesního hospodářství). V rámci činnosti na těchto stanicích sestavoval roční přehledy výskytu zemědělských a lesních hmyzích škůdců z oblasti tehdejšího Království českého (obr. 2). Šlo o jedny z prvních prací svého druhu u nás a my tak můžeme O. Nickerla považovat za průkopníka užité entomologie v českých zemích.

Za zmínku jistě stojí i jeho smysl pro spolkovou činnost. V r. 1869 společně s Karlem Slavojem Amerlingem založili slavnou Společnost pro fyziokracii v Čechách. V r. 1872 založil O. Nickerl při této Společnosti entomologický odbor, který sám vedl. Právě tento odbor se stal pomyslným předchůdcem České společnosti entomologické, jejíž vznik se datuje do r. 1904 (více v předchozím článku na str. CLI).

O. Nickerl vybudoval několik rozsáhlých sbírek přírodnin, z nichž lze označit za nejcennější ty entomologické (především sbírky motýlů a brouků, obr. 3). Jejich základem byly sbírky jeho otce, avšak za svůj plodný život je výrazně rozšířil. K tomu přispěla řada přátel, nejen domácích, ale i zahraničních sběratelů. Sbírkou

1 Portrét Ottokara Nickerla z pozdější doby. Archiv České společnosti entomologické

2 Roční přehledy O. Nickerla o škodlivém hmyzu z oblasti tehdejšího Království českého můžeme považovat za přelomové. Lze ho proto pokládat za zakladatele aplikované (užité) entomologie v českých zemích. Archiv Entomologického oddělení Národního muzea
3 Zlatohlávek *Goliathus atlas* popsány O. Nickerlem v r. 1887. Typový exemplář samce uložený ve sbírkách Národního muzea v Praze. Foto J. Hájek

vý materiál pro něj zajišťovali také přední čeští cestovatelé, jako Emil Holub nebo Josef Kořenský. Sbírkou obsahují exempláře prakticky z celého světa, např. z Austrálie, Indie, Madagaskaru, Nové Guineje nebo z mnoha afrických a jihoamerických zemí. Současně systematicky budoval i přírodo-

vědeckou knihovnu. Na sklonku jeho života obsahovala tisíce svazků. Ottokar Nickerl nebyl pouze sběratelem, ale i hojně publikoval výsledky svých výzkumů. Připomeňme např. dvousvazkový první ucelený soupis motýlů Čech – Microlepidoptera („drobní motýli“) z r. 1894 a Macrolepidoptera („velcí motýli“) z r. 1897.

Rodinný život O. Nickerla byl poměrně těžký. Přežil nejen milovanou manželku Christine (za svobodna Hennevogel von Ebenburg), ale i všechny jejich čtyři děti. Veškerý majetek tak před smrtí odkázal Národnímu muzeu v Praze. Tento čin je o to pozoruhodnější, že jde o dar německého učenice nově vzniklému českému státu. Ušlechtilý dar ve prospěch muzea podstatným způsobem rozšířil depozitáře i knihovnu přírodovědného oddělení. Umožnil budoucí vznik samostatného Entomologického oddělení Národního muzea, které nejenže disponovalo rozsáhlými sbírkami a knihovnou, ale bylo tak i finančně zajištěno. Prodejem movitého majetku (např. domu na Václavském náměstí) vznikl Nickerlův fond, z něhož oddělení entomologie čerpalo finanční prostředky ještě mnoho let po jeho smrti. Byly použity např. na vydávání samostatného entomologického periodika Acta Entomologica Musei Nationalis Pragae, které vychází dodnes.

Ottokara Nickerla můžeme právem považovat za renesanční osobnost. Kromě celé řady přírodních věd, včetně lékařství, se hluboce zajímal o hudbu, kterou i sám komponoval. Rozsah jeho znalostí napříč obory byl ohromný. Po lidské stránce byl prý velmi ušlechtilý a tolerantní. Spolupracoval s německými i českými učiteli a amatérskými přírodovědci, což v tehdy jazykově rozdělených Čechách a (po)válečné atmosféře nebylo zcela běžné. Jeho velkolepý dar ve prospěch Národního muzea je i po sto letech hoden neskonalého obdivu a velké úcty. Přírodovědecká komunita by tak na toto gesto neměla nikdy zapomenout.

K dalšímu čtení také Živa 1989, 2: 75–76; 2001, 3: XXXV–XXXVI; 2004, 3: XXXI–XXXII a 2014, 1: XI–XIII.

